

MÁ NOVÁ INTERPRETACE DAVIDA HUMA CO ŘÍCI?

EVA PETERKOVÁ, Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra výchovy k občanství, Ostrava, ČR

PETERKOVÁ, E.: Does the New Interpretation of David Hume Have Anything to Say?

FILOZOFIA, 76, 2021, No 10, pp. 766 – 779

David Hume (1711 – 1776) is often considered as a sceptic about the existence of causal powers or the necessary connection between cause and effect, and his work is interpreted in various books on the history of philosophy in this way. In the last century, however, new interpreters have emerged who are destroying this traditional image of Hume's philosophy. These philosophers, known as "The New Humeans", also consider Hume to be a sceptic, but not as to the objective existence of causal forces, but only as to the recognizability of those forces. The presented article deals with the main arguments of the new interpretation and connects them with Hume's work. The conclusion of the article presents our own argument on the issue.

Keywords: David Hume – The New Hume – Causality – Connection – Objective existence

Filosofie Davida Huma, a zejména jeho ústřední pojem příčinnosti, bývá vysvětlována podobně. Vzhledem k tomu, že nemáme žádná bezprostřední smyslová data ohledně toho, že je určitý účinek nutně způsoben nějakou příčinou, nemá idea příčinnosti, jejíž hlavní složkou je takzvané nutné spojení, žádnou objektivní existenci.

Někteří filosofové posledních dekad však ukázali, že interpretace filosofie tohoto skotského myslitele není až tak jednoznačná, či lépe, že může být i naprosto chybná. Starší interprety proto označili jako tzv. *The Old Humeans* a sebe jako *The New Humeans*.¹

Nejznámější díla, která začala interpretovat Huma novým způsobem, vznikla již v 80. letech (Wright 1983, Craig 1987, Strawson 1989). V dalších desetiletích se pak na základě těchto děl rozvířila poměrně zajímavá diskuse mezi zmíněnými novými interprety a zastánci tradičního čtení (např. Millican 2009). Tato diskuse se nevyhnula ani českému a slovenskému prostředí. V roce 2013 vyvrcholila například v časopise

¹ Pro potřeby tohoto článku budeme myslitele, kteří se odchylují od tradičního čtení Huma, jednoduše nazývat noví interprety.

Teorie vědy. Na stranu nové interpretace se tehdy přidal James Hill (2011, 2013), proti kterému argumentovala Zuzana Parusniková (2013). Jistou polemiku vedl také Tomáš Károly v časopise *Ostium* (2015).

Od toho roku však článků k Novému Humovi jak v národní, tak i mezinárodní sféře ubývá. V tomto článku se zaměříme na některé z hlavních argumentů nové interpretace. Její hlavní argumentační linie dáme do kontextu samotného Humova díla, abychom zjistili, zda mají relevantní oporu. Nakonec poskytneme vlastní názor na probírané téma.

1. Stará a Nová interpretace

Prvně se podívejme, z čeho vychází tradiční interpretace, a následně, v čem se nalézají zásadní odlišnosti nové interpretace od staré. Když se začteme do prvních stránek Humova *Pojednání o lidské přirozenosti* (dále jen *Pojednání*, 1739 – 1741), zjistíme, že Hume hodlá zkoumat lidskou přirozenost „běžným“ způsobem a slibuje, že nevyvodí žádné závěry, které by z ní nevyplývaly (Hume 2015, 64 – 66). Zkoumání lidské přirozenosti začíná od zkoumání lidské mysli, resp. toho, co se jí ukazuje. Když Hume popisuje jakýkoliv způsob poznávání, tvrdí, že to, s čím je lidská mysl schopna pracovat, jsou pouze určitá data, určité mentální stavy. Tyto mentální stavy rozděluje na dva základní druhy, jimiž jsou tzv. *imprese* (angl. *impressions*) a následně *ideje* (angl. *ideas*). Zatímco *imprese* jsou velmi živé percepce, *ideje* jsou už slabším odrazem a kopií *impresí* (Tamtéž, 67). Hume sám tento rozdíl popisuje jako rozdíl mezi myšlením a cítěním (Tamtéž). Mezi *imprese* počítá vjemy, emoce a vášně. *Ideje* jsou jejich obrazy v myšlení. Funguje zde hlavní princip Humovy filosofie, tzv. kopírovací princip (angl. *the copy principle*). Každá *idea* má odpovídající *impresi*. To ovšem i znamená, že původ každé *ideje* můžeme stopovat k nějaké určité *impresi*, na jejímž základě vznikla.

Přesně tímto způsobem Hume postupuje i ohledně příčinnosti. Když příčinnost zkoumá, všímá si, že *idea* příčinnosti v sobě zahrnuje celkem tři vztahy. Prvním je vztah *časové předchůdnosti*, druhým je vztah *prostorové souměznosti*, a nakonec vztah *nutného spojení* (Tamtéž, 145 – 147). Kromě těchto tří však můžeme u příčinnosti vidět určitou *pravidelnou následnost* či *stálé spojení* (angl. *the constant conjunction*), které však Hume mezi tři hlavní vztahy nepočítá. Co se týče prvních dvou, nemá v jejich vysvětlení žádný větší problém. Když pozorujeme, že nějaká událost A je příčinou události B, většinou jsme svědky, že příčina, tedy událost A, časově předchází události B. Obdobně můžeme pozorovat, že událost A je v nějakém prostoru poblíž události B. Tyto dva vztahy nicméně Hume shledává jako nedostatečné, aby vysvětlily samotnou příčinnost. Když pozorujeme jakýkoliv účinek, vidíme zde

ještě něco navíc. Jestliže nastal určitý účinek, nutně musel být něčím způsoben – nějakou příčinou. Muselo jej tedy něco zapříčinit. Lidé si v tomto vztahu dle Huma představují určitou sílu či pojící prvek. A právě tento pojící prvek nazval Hume ideou nutného spojení (Tamtéž, 147).

Otázkou však zůstává, odkud taková idea nutného spojení pochází. A právě zde musíme zapojit ještě další vztah – a to pravidelnou následnost. Ale nepředbíhejme. Abychom objasnili povahu nutného spojení, musíme podle výše zmíněného zjistit, z jaké pochází impresie. Hume ani u této ideje nepovoluje žádnou výjimku, proto i idea nutného spojení musí být kopií určité impresie. Zde ovšem nalézáme zásadní problém. Žádnou takovou impresi totiž nemůžeme nalézt. Můžeme pozorovat určitou událost A a následnou událost B. Ovšem nemůžeme pozorovat ono „zapříčiňování“, „vytváření“, případně „sílu“, kterou si k tomuto vztahu domýšlíme. Nemůžeme pozorovat ideu žádné „nutnosti“.

Slovo „domýšlíme“ je zvoleno záměrně. Hume se totiž nespokojí s tím, že by tento problém smetl ze stolu pouhým konstatováním, že tato idea vznikla bez předcházející impresie. Jak už bylo zmíněno, nebylo by to v souladu s kopírovacím principem.

Jak to tedy vyřeší? Pokud chceme zkoumat ideu příčinnosti, musíme, jak bylo zmíněno, vystopovat její impresi. Jestliže budeme zkoumat impresi nutného spojení, zjistíme, že se nezakládá na jediném pozorovatelném příkladu (Tamtéž, 145; 229 – 230). Když vidíme jakousi *pravidelnou následnost* či *stálé spojení* u několika stejných případů, vytvoříme si přesvědčení o nutném kauzálním spojení mezi těmito událostmi či jevy.

Hume v tomto případě mluví o determinaci mysli. A sice, když jsme zvyklí vídavat, že některá událost nadchází po jiné, dává nám to pocit nutnosti. Domýšlíme si, že mezi pozorovanými dvěma ději je nutné spojení.

Hume tuto souvislost popisuje i ve své dalším díle *Zkoumání o lidském rozumu* (dále jen *Zkoumání*), kde o zvyku konkrétně hovoří:

„Hlavním vodítkem lidského života je tedy zvyk. Tento princip působí, že naše zkušenost je pro nás prospěšná a že pro budoucnost čekáme stejný sled událostí, jaký jsme zažili v minulosti“² (Hume 1972, 78).

To znamená, že naše pozorování dvou událostí, které se často opakují, vytváří ideu nutného spojení. Nicméně tato idea není kopií smyslové impresie, protože nemůžeme pozorovat nutné spojení. Hume se domnívá, že musí jít o ideu impresie reflexe (mezi impresie reflexe řadí pocity, vášně, touhy atd.). Ovšem to taktéž znamená, že

² Podobně se vyjadřuje i v *Pojednání*, 241, ve *Zkoumání* to však popisuje přesněji.

když idea nutného spojení nepochází z žádné impresie pozorovatelného případu, musí pocházet z mysli samotné (Hume 2015, 241).

Obdobně popisuje Hume příčinnost i ve svých dvou slavných definicích:

D1: „Příčinu můžeme definovat jako předmět předcházející jiný předmět a soumězný s ním, přičemž všechny předměty, jež se podobají prvému, se nalézají v podobných vztazích předchůdnosti a souměznosti s předměty, které se podobají druhému“ (Hume 2015, 246).

D2: „...příčina je předmět předcházející jiný předmět, soumězný s ním a spojený s ním takovým způsobem, že idea jednoho nutí mysl vytvořit si ideu druhého a impresie jednoho ji nutí vytvořit si živější ideu druhého“ (Hume 2015, 246)

Obě definice jsou svým způsobem zvláštní. V obou se hovoří o zmíněných vztazích souměznosti a předchůdnosti, nicméně ona idea nutného spojení je v každé definici popsána trochu jinak. Důvodem může být problematické utvoření si jasné ideje nutného spojení.

Když proto budeme přísně vycházet z Humova textu, měli bychom usoudit, že příčinnost je určitá pravidelná následnost dvou po sobě jdoucích jevů, které jsme zvyklí vídávat. To je ovšem pro nové interprety stanovisko, které zásadně odmítají. Většina z nich jsou realisté, a to realisté ohledně daného spojení mezi příčinou a účinkem. To znamená, že předpokládají existenci onoho nutného spojení, a to objektivní existenci nezávislou na lidské mysli. Dokonce je většina z nich přesvědčena (Strawson, Wright), že se Hume ve svých dílech o existenci tohoto objektivního spojení sám, i když nepřímo, vyjadřoval.

Problém tzv. staré interpretace a nové interpretace je vlastně problémem odlišných přístupů k interpretaci Humova díla a jeho myšlenek. Máme zde filosofy, kteří pečlivě zkoumají kontext daného autora či kontext jeho díla – ukazují význam a smysl toho, co chtěl daný autor sdělit, poukazují na souvislosti s ostatními dobovými teoriemi a podávají ucelenou interpretaci zkoumaného problému či osobnosti, které patřily do určitého historického období a jako takové bychom je měli i nahlížet.

Přístup zastánců nové interpretace je však odlišný. Jedná se vesměs o filosofy, kteří se řadí k analytické tradici. To je poměrně zajímavé, protože analytická filosofie bývá u většiny z nás zapsána nejen jako nehistorická, ale dokonce jako anti-historická. Tito filosofové nakládají s minulostí jinak než tradiční historici filosofie. Většinou se jedná o zastánce názoru, že historie filosofie by měla být studována vzhledem k požadavkům soudobé filosofie. U zastánců druhého přístupu jsme tak poměrně často svědky toho, že se vytrhne problém z kontextu dané doby a interpret si jej přetvoří pro

potřeby vlastní argumentace. Tím hrozí, že se odkaz daného filosofa překroutí a nezřídka kdy i naprosto pohrbí. To bývá poměrně často vytýkáno i nové interpretaci³ – zejména překroucení kontextu, vytržení z kontextu a využití vytržených citací pro potřeby vlastní argumentace. Podívejme se proto na hlavní argumenty nové interpretace a z čeho tyto argumenty vycházejí.

2. Nová interpretace

V této kapitole se podíváme na některé zastánce nové interpretace a na čem stojí jejich argumenty. Nebudeme zde samozřejmě zmiňovat všechny, ale jen ty, kteří představenou diskusi ovlivnili nejvíce. Abychom viděli vývoj argumentů daných myslitelů, budeme zde také vycházet jak z jejich starších zdrojů, tak i z novějších článků, navracajících se k tomuto tématu.

O jistou kontroverzi se postaral Edward Craig, když v roce 1987 vydal knihu s názvem *The Mind of God and the Works of Man*. Craig v tomto díle rozebírá zmíněné Humovy definice příčinnosti a vyslovuje názor, že „za těmito definicemi“ leží ještě něco více, o čem však Hume už nemluví.

V souvislosti s definicemi bylo řečeno, že se v nich Hume o příčinnosti vyjadřuje jako o pouhé pravidelnosti. Ovšem v obou je tato pravidelná následnost popsána odlišným způsobem. První hovoří o pravidelné následnosti v přírodě a druhá o jisté pravidelnosti s ohledem na lidskou mysl. Problém, že každá definice popisuje příčinnost z úplně odlišného pohledu, můžeme ale zatím ponechat stranou.

Craig zde poukazuje na jiný fakt, a sice že tato pravidelnost musí z něčeho vycházet. Jinými slovy, musí „za ní“ být něco, co činí děje, jevy a události pravidelnými a co můžeme tedy opravdu nazvat kauzálním zákonem.

Podobný názor vyslovuje i ve svém pozdějším článku, ve kterém rozebírá možnost, že projektivistický přístup ohledně příčinnosti zakládá jistou podobu metafyzického realismu. Co se týče projektivistické pozice, jedná se o to, že mysl něco na realitu projektuje, určité přesvědčení. Dané přesvědčení vychází právě ze zmíněné pravidelnosti, které je naše zkušenost vystavena. Jak již bylo zmíněno, vzhledem k tomu, že jsme zvyklí vídat, že po nějaké události A následuje událost B, vytváří to v nás určité přesvědčení o spojení mezi těmito dvěma událostmi. Naše mysl posléze toto přesvědčení „projektuje“ na vnější svět. Člověk se na tomto základě domnívá, že spojení mezi zmíněnými událostmi, založené na pravidelnosti, je skutečné (Craig 2003, 113). Realismus následně Craig vymezuje poměrně jednoznačně, a sice, že kauzální síly jsou určitým rysem světa, nezávislým na lidské mysli.

Oba přístupy se na první pohled vzájemně vylučují. Pokud je někdo zastáncem pozice určitého metafyzického realismu, tedy, že v přírodě existuje opravdové

³ Zejména to vytýká novým interpretům Peter Millican (2007, 2009).

kauzální spojení nezávislé na mysli, tak většinou nezastává přístup, že kauzální spojení projektuje samotná lidská mysl na realitu.

Podle Craiga tyto přístupy nicméně v rozporu nejsou, dokonce se domnívá, že na základě jednoho oprávněně můžeme usuzovat na druhý (Craig 2003, 114). Projektivistická⁴ pozice není v rozporu s Humovým myšlením, jak již bylo zmíněno na začátku. Hume ve spojitosti s příčinností hovoří o jisté determinaci mysli. Tato determinace je sice popsána v projektivistickém přístupu jinými termíny, ale vlastně se jedná o totožné vysvětlení. Jak ovšem můžeme dojít až k jisté formě metafyzického realismu?

Když odhlédneme od toho, zda existuje nějaké kauzální spojení mezi dvěma událostmi, musíme připustit jednu určitou věc. Ony pravidelnosti v přírodě, které vlastně zakládají naše přesvědčení o určité kauzální síle (nehledě na to, zda existuje či ne), jsou skutečné. Tyto pravidelnosti se v přírodě vyskytují. Jsme jejich svědky. A právě zde Craig naráží na základní otázku: Co tyto události vlastně činí pravidelnými? Konkrétně píše:

„Samotné tyto zákonitosti však považuje (Hume) za skutečné a jejich existence zvyšuje možnost, že musíme postulovat něco nebo někoho jiného, stejně skutečného, jako jsou ony samy, ať už je to cokoli, co je udržuje pravidelnými“ (Craig 2003, 115).

Jednoduše řečeno, naše praxe, a tím máme na mysli zkušenost, které jsme vystaveni, musí z něčeho vycházet. Ona pravidelnost, na kterou jsme zvyklí, musí být něčím podepřena, něčím, co tuto pravidelnost zakládá (nějakou silou, chceme-li hovořit jazykem nových interpretů).

Craig vlastně vyjadřuje názor, že Hume přímo netvrdí, že něco takového existuje, ale že to předpokládá. Tento názor Craig vyjádřil koneckonců už ve svém původním díle (1987, 124).

Na tuto distinkci mezi věděním a předpokládáním navazuje další z nových interpretů Galen Strawson, který v roce 1989 vydal knihu *The Secret Connexion*. Když v roce 2014 vydal opravenou edici této knihy, nic zásadního ohledně jeho názorů se nezměnilo. A v podobném duchu se nesl taktéž jeho článek *David Hume: Objects and Power*, ve kterém svou teorii shrnuje.

Strawson vychází ve své argumentaci z Humova pozdějšího díla *Zkoumání o lidském rozumu*. Je potřeba zmínit, že tento spis je psán jazykem bližším čtenářům a se záměrem uvést některé myšlenky z předchozího díla na pravou míru, jelikož byly po-

⁴ Tuto pozici zastává ve svých dílech zejména Simon Blackburn.

chopeny nesprávně. *Pojednání* se totiž dočkalo několika ne příliš příznivých komentářů, které Hume pokládal za desinterpretaci svého díla a jeho hlavních myšlenek. Proto se Strawsonovi zdá i *Zkoumání*, kde dané problematické pasáže Hume znovu vysvětluje, lepším výchozím materiálem.

Jedním z témat, které došlo určité desinterpretace, bylo právě téma příčinnosti. K tomu se koneckonců Hume vyjadřuje i ve svých pozdějších dopisech:

„Ale dovolte mi, abych Vám řekl, že jsem nikdy netvrdil tak absurdní výrok, že by něco mohlo vzniknout bez příčiny. Jen jsem prohlašoval, že naše jistota nepochází ani z intuice, ani z usuzování, ale z jiného zdroje“ (Greig 1932, 187).

V této pasáži se konkrétně Hume vyjadřuje k problému špatné interpretace pojmu příčinnosti. Samozřejmě, je možné tuto část Humova dopisu interpretovat i tak, že Hume nepopírá příčinnost, jen se domnívá, že příčinná souvislost je pouze pravidelná následnost, jak tvrdí například Peter Millican (2007, 2009), jeden z nejvášnivějších odpůrců nové interpretace. Nicméně Galen Strawson byl opačného názoru, a sice že Hume příčinnost pokládá za něco více. Kromě této pasáže k tomu přikládá i další citace:

„Musíme uznat, že příroda nás udržuje hodně daleko od svých tajemství a dopřává nám poznání jen několika vnějších vlastností předmětu, kdežto ony síly a principy, na nichž plně závisí působení těchto předmětů, před námi tají (Hume 1972, 64).“

„Ony síly a mohutnosti, na nichž řádný chod a posloupnost předmětů jediné závisí, neznáme (Hume 1972, 92).“

„Jen zkušenost nás učí, jak jeden děj vždycky následuje za druhým, aniž nám dává nahlédnout do onoho tajného spojení, jež je nerozlučně svazuje (Hume 1972, 104).“

V těchto citacích je poměrně nepopíratelné, že Hume hovoří o jistých skrytých silách v přírodě. O silách, které jsou nepoznatelné, neboť si nemůžeme utvořit ideu, vzhledem k tomu, že nemáme odpovídající impresi. Přesto však tyto síly předpokládáme – předpokládáme, že existují.

Jak už bylo zmíněno, právě rozdíl mezi slovy předpokládat a vědět či poznat je hlavním těžištěm Strawsonovy argumentační linie. Strawson poukázal na to, že Humovi interpreti častokrát zaměňují dva přístupy – ontologický a epistemologický.

Konkrétně tvrdí, že nedokážou dostatečně rozlišit mezi ontologickým pojmem příčinné souvislosti, jak opravdu „v objektech“ existuje, a epistemologickým pojmem příčinné souvislosti – tedy tím, jak o něm víme (2003, 33). Když totiž mluvíme o příčinnosti jako o teorii pravidelnosti, vyjadřujeme se pouze k epistemologické stránce – tedy, jak můžeme kauzalitu poznat. Nevyjadřujeme se však k ontologické stránce – tedy, co opravdu ve své podstatě příčinnost je.

To však není jediná stránka Strawsonovy argumentace. Jeho další linie se týká nezávislé existence vnějších objektů. Ačkoli se toto téma netýká přímo kauzality, argumentace je v tomto případě podobná.

Strawson zmiňuje, že ve většině případů, kdy Hume hovoří o „objektech“, myslí tím právě vnější objekty, nikoli vlastní percepce (tedy ideje či imprese). Ani v tomto případě si nemůžeme vytvořit ideu objektu nezávislého na nás, na naší mysl. Nicméně málokdo by popíral, že takové objekty existují. Ačkoli tedy nemáme odpovídající impresi, přesto věříme, předpokládáme, že takové objekty mají svou vlastní existenci, nezávislou na našem vnímání. Danou argumentaci dokládá Strawson tvrzením z Humova *Pojednání*:

„... protože mezi předmětem a impresí můžeme předpokládat specifický rozdíl, ten si ale nejsme nikdy schopni představit, není nikdy jisté, zda půjde na předměty uplatnit závěr týkající se spojení a neslučitelnosti impresí“ (Hume 2015, 318).

Zde Strawson zmiňuje, že Hume mluví o existujících vnějších objektech, což je z pasáže poměrně jasné. A ačkoli nemůže mít ideu takového objektu, přesto jeho existenci předpokládá. To znamená, že užívá slovo „objekty“ v realistickém smyslu (2003, s. 40). Jedná se tedy o podobný problém jako u kauzality. Pokud proto zastáváme určité realistické stanovisko, předpokládáme, že existuje kauzální síla či nutnost přímo v objektech, a není tedy vytvořena naší myslí.

I John P. Wright zastává podobný názor, který poprvé vyslovil ve své knize *The Sceptical Realism of David Hume* (1983). Wright srovnává určité pasáže z *Pojednání* a *Zkoumání* se zaměřením na příčinnost. Jeho názor je podobný tomu Craigovu, a sice že je něco v přírodě, na základě čeho jevy operují a na základě čeho v nás vznikají určitá přesvědčení (jako například ta ohledně příčinnosti).

John Wright vede svou argumentaci z epistemologického úhlu pohledu. Ve své knize zdůrazňuje, že skepticismus je hlavním rysem Humovy filosofie. Jedná se o skepticismus týkající se poznání. Určitá přesvědčení, která člověk má, tudíž nemohou být na základě jeho vlastních schopností zdůvodněna. Podobný skepticismus panuje i v případě povahy kauzality. Hume tvrdí, že nemůžeme poznat sílu spojující příčinu s účinkem. To proto, že příroda svá tajemství ohledně síly před námi tají

(Hume 1972, 64). Ovšem nikde podle Wrighta Hume nezpochybňuje, že něco takového skutečně existuje.

Všichni zmínění filosofové vedli svou argumentaci ve prospěch reálné existence určitých kauzálních sil. Každý z nich tuto argumentaci vedl v trošku jiném duchu, nicméně všichni se shodli na tom, že Hume minimálně předpokládá určité kauzální síly, ačkoli předem ví, že nikdy nebudeme moci poznat jejich pravou povahu.

3. Je Nový Hume relevantní interpretací?

V minulé kapitole byly představeny základní body argumentace nových interpretů. Dali jsme je do souvislosti s Humovým dílem a k daným argumentům poskytli určité citace jako oporu. Nicméně jsme se příliš nevyjadřovali k jejich relevanci. V této kapitole se pokusíme podat argumenty, které, dle našeho názoru, mohou nové interpretaci pomoci. Na druhou stranu však kriticky zhodnotíme i ty předešlé.

Je třeba podotknout že Nový Hume je svým způsobem kontroverzní a dalo by se snad říci, že i „módní“ filosofická interpretace, která na svou stranu strhla velké množství myslitelů.

V této kapitole proto probereme několik zásadních témat, na které musí mít nová interpretace odpověď, aby byla opravdu relevantní interpretací. Těmito tématy jsou Humův pohled na ideje a na teorii významu a znovu Humův pohled na dvě definice kauzality.

3.1 Hume a teorie idejí

Základní otázkou, které musí Nový Hume čelit, je, zda celá tato nová interpretace jednoduše nepodkopává to, co chtěl Hume ve svých dílech sdělit. Když vezmeme do rukou například *Pojednání*, uvidíme, že jeho podnázev zní „pokus o uvedení zkušební metody uvažování do morálních témat“ (Hume 2015, 56). Hume se snažil postupovat přísně vědecky. Jeho postup však už z podstaty věci vylučuje poznatelnost jakýchkoli skrytých sil, příčin apod.

Podívejme se na to blíže. Základním kamenem celé Humovy filosofie lidské přirozenosti je určitá psychologická metoda popisu jednotlivých mentálních stavů. Hume se snažil vycházet z toho, co se ukazuje lidskému vědomí a co tedy nemůžeme jen tak zpochybnit. To znamená, že vycházel pouze z toho, co můžeme vědět s jistotou a co taktéž můžeme s jistotou zdůvodnit. S jistotou však můžeme poznat pouze to, co je ukotveno v našich impresích a idejích. Vše, co je překračuje, co jde za tento limit jistého poznání, je minimálně diskutabilní.

Noví interpreti mají pravdu v tom, že běžná zkušenost ukazuje, že lidé mívají různé ideje, které přímo ukotveny v našich impresích nejsou. Idea nutného spojení je jejich příkladem. Otázkou potom je, jaký má taková idea status. A tím teď nemáme

na mysl, z čeho vznikla, ale jaký má status přímo v Humově systému idejí – jaké je její místo a jaká je její výpovědní hodnota.

Vzhledem k tomu, že nemáme a ani nemůžeme mít žádnou jasnou ideu nutného spojení, není pro nás její povaha plně poznatelná. I kdybychom předpokládali nějaké objektivní spojení, nezávislé na lidské mysl, musíme už předem uznat to, že není možné mít jakoukoli jasnou ideu takového spojení. U tohoto předpokladu musíme jednoduše přijmout, že nebude nikdy zdůvodněn jen na základě idejí. Pokud ovšem tento závěr přijmeme, musíme přijmout i to, že nemůžeme ani s jistotou tvrdit, že něco takového neexistuje. A to ze stejných důvodů.

Kdybychom se na to podívali ještě z jiného pohledu, tak idea, a to jasná idea, činí daný jev poznatelným. Mohli bychom tedy říci, že v jistém smyslu udává jeho význam. To znamená, že mít ideu znamená vědět, co daná věc či jev je, či jaká je povaha onoho jevu. Ovšem co pak znamená, když danou ideu „jasně“ nemáme? Znamená to, že tyto předměty postrádají význam? Na tuto otázku Hume odpovídá, že ano, a to už z podstaty jeho vlastní metody. Přesto však připouští, že můžeme o daných jevech hovořit, můžeme je dokonce podrobit zkoumání a běžný život by se bez nich jednoduše neobešel. Jinými slovy, můžeme o daných jevech hovořit smysluplně i bez toho, že nemáme a ani nemůžeme mít jejich jasnou ideu. Jsou nám tedy srozumitelné a běžně je užíváme.⁵

To se koneckonců ukázalo i v souvislosti se vztahy, které se vážou k ideji kauzality. Prvním byla časová předchůdnost dvou událostí/jevů, dalším byla souměznost v místě dvou událostí / jevů, posléze idea nutného spojení mezi dvěma událostmi / jevy a nakonec určitá pravidelná následnost. Problematická je zejména ona idea nutného spojení. Co nám tato idea říká? Co je to vlastně za ideu? Důvod, proč do své koncepce Hume ideu nutného spojení přidal, je poměrně jasný. Dva jevy, které spolu sousedí v místě a jeden časově předchází druhému, ještě nemusí ve vnímání působit přesvědčení, že jeden je příčinou druhého. Tyto dvě podmínky přičinnosti tedy nejsou dostačující. Aby u dané události Hume mohl hovořit o přičinnosti, potřebuje zde ještě jednu podmínku a to takovou, která by určovala tento spojující vztah mezi oběma jevy/událostmi. To znamená takovou podmínku, která by dané jevy poutala k sobě, a na jejímž základě by ve vnímání vzniklo určité přesvědčení. K tomu slouží právě idea nutného spojení.

Proto je pojem „idea spojení“ poměrně dobře zvolen k vysvětlení daného vztahu. Pokud chceme hovořit mezi dvěma jevy o přičinnosti, musí tyto jevy být v nějakém vztahu spojení – a to takovém, kdy příčina zapříčiní účinek. Hume tuto ideu však

⁵ Takový názor zastává ve své interpretaci i Galen Strawson (2003). Tuto argumentaci akorát vede v souvislosti s vnějšími objekty. Problém je však jak u kauzality, tak i u vnějších objektů podobný.

nazval „nutným spojením“. Znamená to snad, že dané jevy vyvolávají takové přesvědčení nutně? Vždy?

Odpovědí je ano. A právě zde vidím i největší oporu Novému Humovi. Kdyby daná idea vznikala náhodně, Nový Hume a jeho předpoklad by zde padl. Tato idea však náhodně nevzniká. Vzniká celkem pravidelně, vzniká u určitých událostí vždy (a to právě díky pravidelné následnosti daných jevů). Když budou dva lidé sledovat průběh totožných událostí, ideu takového spojení budou mít oba. Kdyby danou událost sledovali další lidé, měli by mít teoreticky taktéž takovou ideu.

Kdybychom to měli shrnout, musíme připustit, s ohledem na Huma, že když v našem poznávacím procesu půjdeme za limit našich idejí, zkoumaný jev pro nás bude nepoznatelný a daný pojem bude postrádat význam. Význam není něco, co existuje ve vnějším světě, ale významy tvoří mysl. Pokud mysl nemá jasný pojem nutného spojení, protože by v tomto případě zašla za vlastní poznávací limity, nemůže dát danému pojmu ani jasný význam. Přesto je taková idea lidem srozumitelná. Co více, idea nutného spojení se u určitých událostí objeví vždy, nenahodile. Každý, kdo takové spojení sleduje, mu rozumí. Co však tuto ideu činí srozumitelnou? Není to proto, že k něčemu odkazuje?

V rovině významu danou obtíž nejspíše nevyřešíme. Prozkoumejme proto ještě dvě definice příčinnosti.

3.2 Dvě definice příčinnosti

O dvou definicích zde už pár slov padlo, nicméně jsme je zatím neprozkoumali hlouběji. Hume ve svých dílech poskytl určitou teorii, která ukazuje, jak vznikají určitá přesvědčení, víry v určité předměty/jevy, případně jak vznikají emoce a další mentální stavy. Taková teorie potřebuje nicméně nějaké entity, nějakou minimální ontologii. Tuto minimální ontologii v této teorii představují impresie a ideje. Minimální je v těch případech, kde je vše možné vysvětlit v rámci impresí a idejí. Nicméně zkušenost ukazuje, že častokrát překračujeme tuto minimální ontologii a domýšlíme si, že existuje něco, co překračuje naše impresie a ideje. Takovou ontologii pak už není možné zdůvodnit.

Dvě definice jdou ve šlépějích minimální ontologie. To znamená, že definují pouze ty entity, které zdůvodnit lze. Obě definice jsou sice odlišné, ale obě zdůvodňují určité propojení dvou idejí, na jehož základě vzniká určité přesvědčení o spojení určitých událostí/jevů ve vnějším světě. Přesvědčení, které na jejich základě vzniká, však již tuto ontologii překračuje. Pro větší přehlednost si dané definice znovu připomeňme:

D1: „Příčinu můžeme definovat jako předmět předcházející jiný předmět a soumezný s ním, přičemž všechny předměty, jež se podobají prvému, se

nalézají v podobných vztazích předchůdnosti a souměznosti s předměty, které se podobají druhému.“

D2: „... příčina je předmět předcházející jiný předmět, soumězný s ním a spojený s ním takovým způsobem, že idea jednoho nutí mysl vytvořit si ideu druhého a impresie jednoho ji nutí vytvořit si živější ideu druhého.“

Všimněme si, že definice se rozcházejí nejen v obsahu, ale vypadá to, že i v tom, co vlastně definují. Co tedy vůbec Hume definuje? Definuje kauzalitu, jak sama existuje – objektivně? To by přece nebylo v souladu s jeho postupem. Nevíme a ani vědět nemůžeme, jak kauzalita objektivně existuje. Co tedy definuje, když se nejedná o objektivní existenci kauzality? Definuje to, jak vzniká kauzální přesvědčení? To by splňovala minimálně jedna z jeho definic, a sice ta druhá.

Ale co ta první? Craig tvrdí (1987, 108), že jedna z definic se soustřeďuje na vnější situaci, druhá zase na to, jak vzniká přesvědčení v mysli vnímatele, tedy na určitou vnitřní situaci. Pokud by se jednalo o správné vysvětlení, mohli bychom problém dvou definic smést ze stolu konstatováním, že ačkoli jsou obě definice rozdílné (a nejsou tedy ekvivalentní), přesto obě definují jeden pojem – to, jak vzniká přesvědčení.

Nicméně zásadní problém zde vidím právě v první definici. Pokud by se opravdu mělo jednat o tento případ, tedy o to, jak vzniká přesvědčení, první definice by měla taktéž poukazovat na určitého vnímatele, jak je tomu u druhé definice. To však první definice nedělá. Spíše to vypadá, že prostě definuje věci tak, jak jsou v přírodě. Definuje kauzalitu tak, jak existuje nezávisle na vnímání jakéhokoli člověka. Jinými slovy, člověk, který by daný vztah kauzality vnímal, zde není nutný a definice se obejde i bez něho. Neimplikuje tedy nutně vytváření jakéhokoli přesvědčení v člověku. Jedná se pouze o stav, který v přírodě jednoduše pravidelně nastává.

Jak to tedy vyřešit? První definici můžeme označit za ontologickou a druhou za epistemologickou.⁶ Dle mého názoru se nicméně nejedná o dvě definice jednoho předmětu, jedné věci, jedné události či jednoho pojmu.

Druhá definice opravdu popisuje to, co tvrdí Craig, a sice, jak v nás vzniká určité přesvědčení. První však definuje, domnívám se, co kauzalita *doopravdy* je, a to tak, aby se nezašlo za limit minimální ontologie. Obě tedy nejsou jen v zásadě odlišné, ale nedefinují ani tu samou věc. Nejsou to tedy dvě definice jednoho jevu, nýbrž to jsou dva pohledy na dva různé jevy. První na to, jak objektivně můžeme co nejlépe, co

⁶ První bývá tradičně Humovými interprety označena za ontologickou a druhá za epistemologickou. Nicméně se interpreti domnívají, že se jedná o dva pohledy na jeden jev. To si však nemyslíme. I když užíváme stejné pojmy (ontologická a epistemologická definice) domníváme se, že každá z definic definuje něco odlišného.

neobjektivněji zachytit kauzalitu, aniž bychom k ní připisovali něco, co tam není. Druhý na to, co vzniká ve vnímání, když se dané události (daná kauzální souvislost) přímo před ním odehrávají.

Druhá definice tedy navazuje na první. Je jejím důsledkem. Jinými slovy, bez první definice by nemohla být druhá. Musí proto existovat něco, co přiměje mysl ke kauzálnímu uvažování, či lépe řečeno, k uvažování o kauzálním uvažování. A to, zdá se mi, ani Craig, ani Strawson a další, kteří se k tomuto problému vyjadřovali, nerozpoznali. I v jejich dílech můžeme sice nalézt označení první definice za ontologickou a druhou za epistemologickou, což je v souladu i s naším názorem. Nicméně příliš řešili pouze to, v jakém ohledu mohou být tyto definice definicemi jednoho pojmu či jevu. Ony však nejsou definicemi jednoho pojmu ani jednoho jevu. Jsou to dvě definice dvou různých jevů. To ovšem neznamená, že oba jevy lidé nenazývají stejným pojmem – kauzalita.

Tomuto stanovisku byl ze zmíněných autorů Craig nejbližší tím, když řekl, že musí být něco v přírodě, co zakládá ono kauzální uvažování. Nicméně tuto svou tezi neaplikoval na dvě definice. Přitom s nimi tato teze úzce souvisí. Definice jsou vlastně demonstrací Craigovy teze.

Pokud je tomu opravdu tak, pak ovšem máme, domnívám se, i oporu pro Nového Huma. Pokud je první definice opravdu ontologickou, pak se vyjadřuje o přírodě nezávisle na lidské mysli. Druhá definice se pak na základě první vyjadřuje o přírodě závisle na lidské mysli. Pokud Hume ovšem poskytl definici, která popisuje kauzalitu ve vnějším prostředí, jak existuje, je už jen krůček k tomu, aby kauzalitě připsal i něco více. Tento krůček však i Hume sám učinil. Označil totiž tyto své definice sám za nedostatečné:

„Ačkoliv jsou tyto definice odvozeny z okolností, jež jsou samotné příčině cizí, nedovedeme se této nepřesnosti vyhnout a najít definici přesnější, aby v příčině vyzvedla onu okolnost, která ji spojuje s jejím účinkem“ (Hume 1972, 118).

Co tím myslel? Z pohledu člověka není možné podat lepší definice. Člověka totiž limitují jeho vlastní schopnosti. Proto co nejpřesnější ontologická definice je ta, kterou podal, a nejlepší epistemologická definice je ta druhá. Sám si však připouští, že kauzalita je něco více, než to, jak jsme ji definovali. A to z toho důvodu, že člověk je omezen svými poznávacími schopnostmi, a jednoduše tedy není schopen podat lepší definici.

Právě proto, že není schopen poznat pravou povahu kauzality – onu sílu, která činí kauzalitu kauzalitou.

Literatúra

- Craig, E. (1987). *The Mind of God and the Works of Man*. Oxford: Clarendon Press.
- Craig, E. (2003): Hume on causality: projectivist and realist? In: Rupert Read – Kenneth A. Richman (eds.): *The New Hume Debate*. Taylor & Francis e-Library, 113 – 121.
- Greig, J. Y. T. (ed.) (1932): *The Letters of David Hume; Volume 1*. Oxford: Clarendon Press.
- Hill, J. (2011): Humova teorie kausality: existuje více než jedna? *Teorie vědy*, 33 (2), 233 – 249.
- Hill, J. (2013): Na obranu nového Huma: Odpověď Zuzaně Parusnikové. *Teorie vědy*, 35 (1), 139 – 146.
- Hume, D. (1972): *Zkoumání lidského rozumu*, Praha: Svoboda.
- Hume, D. (2015): *Pojednání o lidské přirozenosti*. Praha: Togga.
- Károly, T. (2015): Tri interpretácie Humovej teórie príčinnosti a problém falošných príčin. *Ostium*, 11 (4).
- Millican, P. (2007): Humes Old and New. *Aristotelian Society*, 81 (1), 163 – 199.
- Millican, P. (2009): Hume, Causal Realism, and Causal Science. *Mind*, 118 (471), 647 – 712.
- Parusnikova, Z. (2013): Polemika s Hillovým pojetím „nového Huma“. *Teorie vědy*, 35 (1), 127 – 138.
- Strawson, G. (2003): David Hume: Objects and power. In: Rupert Read – Kenneth A. Richman (eds.): *The New Hume Debate*. Taylor & Francis e-Library, 31 – 51.
- Strawson, G. (2014): *The Secret Connexion: Causation, Realism and David Hume* (Revised edition). Oxford: Oxford University Press.
- Wright, J. P. (1983): *The Sceptical Realism of David Hume*. Manchester: Manchester University Press.
- Wright, J. P. (2003): Hume's causal realism: recovering a traditional Interpretation. In: Rupert Read – Kenneth A. Richman (eds.): *The New Hume Debate*. Taylor & Francis e-Library, 88 – 99.

Eva Peterková
Ostravská univerzita
Pedagogická fakulta
Fráni Šrámka 3
709 00 Ostrava
Česká republika
e-mail: e.peterkova@email.cz
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2497-9551>